

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Study design/
Zaplanowanie badań
B. Data collection/
Zebranie danych
C. Statistical analysis/
Analiza statystyczna
D. Data interpretation/
Interpretacja danych/
E. Manuscript preparation/
Przygotowanie tekstu
F. Literature search/
Opracowanie
piśmiennictwa
G. Funds collection/
Pozyskanie funduszy

**THE ATTITUDE OF STUDENTS FROM SOUTHERN PODLASIE
TO THE REGION: A CIVILIZATIONAL SELF-IDENTIFICATION
PERSPECTIVE**

**STOSUNEK STUDENTÓW POŁUDNIOWEGO PODLASIA DO REGIONU
W PERSPEKTYWIE AUTOIDENTYFIKACJI CYWILIZACYJNEJ**

Wiesław Romanowicz^{1(A,B,C,D,E,F)}

¹Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Romanowicz, W. (2019). The attitude of students from Southern Podlasie to the region: a civilizational self-identification perspective/ Stosunek studentów południowego Podlasia do regionu w perspektywie autoidentyfikacji cywilizacyjnej. *Economic and Regional Studies*, 12(2), 173- 186.
<https://doi.org/10.2478/ers-2019-0016>.

ORIGINAL ARTICLE

JEL code: Z13

Submitted:
April 2019

Accepted:
May 2019

Tables: 3
Figures: 0
References: 31

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: Z13

Zgłoszony:
kwiecień 2019

Zaakceptowany:
maj 2019

Tabele: 3
Rysunki: 0
Literatura: 31

Summary

Subject and purpose of work: The paper addresses the issue of the attitude of students from Southern Podlasie to their region. Its purpose is to present the stance of young people who are permanent residents in the Eastern Borderlands to their civilizational identity. **Materials and methods:** The results shown in the present article come from the research carried out among students of Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska. A questionnaire designed by the current author contained 42 closed, semi-open and open questions. It was conducted in May – 2017 in the auditorium among 214 third year students from the following areas: nursing – 48, sociology – 29, pedagogy – 41, national security – 63, tourism and recreation – 33. **Results:** The study demonstrated that 83.3% of the students who identify themselves with the Western civilization and 72.0% of the respondents who identify themselves with both the Eastern and Western civilizations declare to be fully attached to the region. Slightly more than half of the respondents (51.4%) are convinced that they live in a region characterized by cultural diversity. This may suggest that the region of Southern Podlasie is characterized by the presence of the elements defining both the Western and the Eastern civilization. **Conclusions:** When summarizing the attitude of the students to the region, it should be noted that over 70% of them fully identify with it. Religion has the greatest influence on the respondents' regional consciousness. This element should be recognized as the basic factor characterizing the students, which proves that the basic feature which identifies Southern Podlasie is the diversity of denominations.

Keywords: region, borderland, civilization, students

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Praca porusza stosunek studentów południowego Podlasia do swojego regionu. Jej celem jest przedstawienie odniesień młodzieży do regionu stale mieszkającej na wschodnim pograniczu w kontekście identyfikacji cywilizacyjnej. **Materiały i metody:** Przedstawione w niniejszym artykule wyniki są efektem badań przeprowadzonych wśród studentów Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety, który zawierał 42 pytania zamknięte, półotwarte i otwarte. Badanie przeprowadzono w maju 2017 roku w formule audytoryjnej wśród 214 studentów trzecich roczników z następujących kierunków: pielęgniarstwo – 48, socjologia – 29, pedagogika – 41, bezpieczeństwo narodowe – 63, turystyka i rekreacja – 33. **Wyniki:** W wyniku badań wykazano, że całkowity związek z regionem deklaruje 83,3% studentów identyfikujących się z cywilizacją zachodnią oraz 72,0% respondentów utożsamiających się z cywilizacją wschodnią i zachodnią. Nieco więcej niż połowa respondentów (51,4%) jest przekonana, że mieszka w regionie charakteryzującym się różnorodnością kulturową. Co może sugerować, że region południowego Podlasia odznacza się obecnością elementów definiujących zachodnią i wschodnią cywilizację. **Wnioski:** Podsumowując stosunek studentów do regionu, należy stwierdzić, iż ponad 70% w pełni się z nim identyfikuje. Największy wpływ na świadomość regionalną badanych ma religia. Ten element należy uznać za podstawowy czynnik charakteryzujący studentów, co świadczy, iż podstawową cechą identyfikującą południowe Podlasie jest zróżnicowanie wyznaniowe.

Słowa kluczowe: region, pogranicze, cywilizacja, studenci

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr Wiesław Romanowicz (ORCID 0000-0003-3712-4560), Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk o Zdrowiu i Nauk Społecznych, Zakład Socjologii, ul. Sidorowska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, Polska; tel.: +48 83 344-99-11; e-mail: romanowicz@poczta.onet.pl

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AGRO; AgEcon Search; Baidu Scholar; BazEkon; CEON; CNKI Scholar; CNPIEC – cnpLINKer; EBSCO Discovery Service; Google Scholar; Index Copernicus ICV 2018: 100,00; J-Gate; KESLI-NDSL; Naviga (Softweco); POL-index; Polish Ministry of Science and Higher Education, 2015-2018: 9 points; Primo Central (ExLibris); QOAM; ReadCube; Summon (Serials Solutions/ProQuest); TDNet; WanFang Data; WorldCat (OCLC). **Copyright:** © 2019 Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska, Wiesław Romanowicz. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Introduction

Although the term “southern Podlasie” has been functioning in the public discourse for many years, it is immensely difficult to precisely determine its character and the scope of its impact on particular local communities. This is associated with many aspects of the various boundaries that are in existence and constitute an inseparable element of borderlands. Nowadays, Ziemia Bialska, known as southern Podlasie, is an area which encompasses the territory of the following poviats: the urban one - that is, the city of Biała Podlaska - and the ziemsko-bialski powiat. Ziemia Bialska is an area that is exceptionally attractive in terms of its natural beauty and landscape. It is located in the central-eastern part of Poland, in the Lubelskie Province, in the strip of Niziny Środkowopolskie (the Central Polish Lowlands), on the territory of two geographical regions: Podlasie and Polesie Lubelskie. It is an important part of one of the largest euroregions in Europe called the Bug euroregion, established in September 1995. From the East, it borders with Belarus, from the West with the Mazovia Province, from the North with the Podlasie Province, and from the South with poviats that are part of the Lubelskie Province. The bialski powiat with an area of 2754 km² is the largest one in the Lubelskie Province. In its centre, there lies the city of Biała Podlaska. There are 347 villages on the territory of the bialski powiat, organized into 328 sołectwos (subdivisions of municipalities), located in 17 rural municipalities and 2 urban municipalities. There are 117407 people who live in the powiat, and 59290 people live in the city of Biała Podlaska. One of the most important assets of the region is its natural location near transcontinental communication routes:

- the E-30 road connecting Madrid, Paris, Berlin and Warsaw with Moscow,
- a major European railway line, the E-20 route which leads from Berlin through Warsaw to Moscow.

The border traffic is managed thanks to three road border crossings located in: Kukuryki, Terespol and Sławatycze, and a railway border crossing in Terespol. The bialski powiat is a typically agricultural one. Arable lands cover 66.8% of the total area of the powiat. Individual farming is the basic form of ownership – it makes up 80% of all the arable lands. The crop structure is dominated by potatoes and cereals (rye, wheat, oats). The production of fruit and vegetables is also significant (see Błaszczak, Romanowicz 2018).

The contemporary youth that lives in southern Podlasie lives in the period of the intense, ongoing changes in the social and cultural spheres. Like its peers from other regions, it is in constant pursuit of its own sovereignty and authentic freedom in terms of the daily existence, the freedom that makes it possible to realize one's full potential and fully make one's beliefs come to fruition. I wish to develop myself, my own personal integrity, experience my own agency and undertake altruistic activities for my region and

Wstęp

Wprawdzie termin „południowe Podlasie” od wielu lat funkcjonuje w dyskursie publicznym, to precyzyjne ustalenie jego charakteru i zasięgu oddziaływania na poszczególne społeczności lokalne jest niezmiernie trudne. Wiąże się to z wieloma aspektami funkcjonowania różnego rodzaju granic, które są nieodłącznym elementem obszarów pograniczna. Współcześnie Ziemia Bialska, zwana południowym Podlasiem, to obszar obejmujący teren powiatów: grodzkiego – czyli miasta Biała Podlaska – i ziemskiego – bialskiego. Ziemia Bialska to rejon wyjątkowo atrakcyjny pod względem przyrodniczo-krajobrazowym. Położony jest w środkowo-wschodniej części Polski, w województwie lubelskim w pasie Nizin Środkowopolskich na obszarze dwóch krain geograficznych: Podlasia i Polesia Lubelskiego. Stanowi on ważną część jednego z największych w Europie euroregionów o nazwie Euroregion Bug utworzonego we wrześniu 1995 roku. Od wschodu graniczy z Białorusią, od zachodu z województwem mazowieckim, od północy z województwem podlaskim, natomiast od południa z powiatami województwa lubelskiego. Powiat bialski z obszarem 2754 km² jest największy w województwie lubelskim. W jego centrum leży miasto Biała Podlaska. Na terenie powiatu bialskiego znajduje się 347 wsi, zorganizowanych w 328 sołectw, zlokalizowanych w 17 gminach wiejskich i 2 gminach miejskich. W powiecie mieszka 117407 osób, natomiast w mieście Biała Podlaska – 59290 osób. Jednym z ważniejszych atutów regionu jest przyrodnicze położenie przy transkontynentalnych szlakach komunikacyjnych:

- drodze E-30 łączącej Madryt, Paryż, Berlin i Warszawę z Moskwą,
- magistrali kolejowej Europy, trasie E-20 prowadzącej od Berlina przez Warszawę do Moskwy.

Ruch graniczny obsługują trzy przejścia drogowe usytuowane w: Kukurykach, Terespolu i Sławatyczach oraz przejście kolejowe w Terespolu. Powiat bialski jest powiatem typowo rolniczym. Użytki rolne zajmują 66,8% ogólnej powierzchni powiatu. Podstawową formę własności stanowi rolnictwo indywidualne – ponad 80% użytków rolnych. W strukturze upraw dominują ziemniaki i zboża (żyto, pszenica, owies). Znacząca jest również produkcja owoców i warzyw (Zob. Błaszczak, Romanowicz 2018).

Współczesna młodzież mieszkająca na południowym Podlasiu funkcjonuje w procesie intensywnie przebiegających zmian zachodzących w przestrzeni społeczno-kulturowej. Podobnie jak jej rówieśnicy z innych regionów ciągle poszukuje własnej suwerenności i autentycznej wolności w ramach codziennej egzystencji, pozwalającej na pełne urzeczywistnienie siebie i swoich poglądów. Pragnie rozwijać siebie, własną osobowość, doświadczać własnej podmiotowości oraz podejmować altruistyczne działania na rzecz swojego regionu i jego społeczności. Stąd też podejmowana w tym artykule refleksja dotycząca stosunku współczesnej młodzieży do swojego regionu jawi się jako istotny element ogólnego namysłu nad świadomością młodzieży. Ważkim aspektem

its community. Hence, the reflection on the attitude of contemporary youth towards its region, addressed in this article, seems to be a significant element of the general deliberations on the consciousness of the youth. An important aspect of the presented analyses will be the presentation of the references of the youth that resides permanently at a cultural border in the context of civilizational identification to its region.

The essential concepts

The meaning of the concept of *identification* is closely related to the concept of *identity* and both the terms are very often used interchangeably in the public discourse. Tadeusz Paleczny notes that “‘*identity*’ is the concept that is identical to the concept of ‘*tożsamość*’ present in the Polish language in terms of its meaning.” The English word *identity* essentially corresponds to the concept of “*tożsamość*.” “Identical” means “the same,” “same as,” therefore, the meaning of the word “*identity*” corresponds to the term “*tożsamość*.” As such, these terms may be used interchangeably” (Paleczny 2008, p. 19).

The meaning of these terms may also be found in contemporary Polish language dictionaries. For example, *Inny Słownik Języka Polskiego* defines *tożsamość* and *identity* as follows: *tożsamość* means being conscious of our features and our individuality or *tożsamość* of a given community means its internal cohesion and sense of unity (Bańko 2000, p. 839), and the *identity* of a person means the recognition of their *identity* or an individual identifying with a certain group means that he or she agrees with the culture, beliefs, values, etc. of the group (ibid., p. 522). In the context of these comparisons, the term “*identity*” is the more adequate of the two in the context of the present work, due to its survey-like manner of obtaining data.

In the academic literature, there exist many ways of defining a region depending on the accepted criteria for distinguishing it, or the fashion in which its peculiar features are distinguished. In the sociological sense, a region “is a correlate of a larger community. And a regional collectivity is a collectivity that has a greater or lesser sense of its uniqueness, but does not consider itself a nation; in other words, the members of a collectivity do not attempt to assign the attributes of a nation to it. Usually, such a group constitutes a component of some national collectivity” (Ossowski 1967, p. 252).

The basic sociological criterion that defines a region is primarily its cultural uniqueness. Andrzej Sakson believes that all the other criteria and administrative divisions are only important insofar as they contribute to shaping it. It is commonly accepted that the basic features of a region are: 1) uniformity in more than one aspect; 2) having characteristic features defined on the basis of several criteria; 3) being populated by people who have a sense of the uniqueness of this region and a sense of a bond with it; 4) the existence of a centre (not necessarily an urban or an administrative one), in which the characteristics of the region are the most

prezentowanych analiz będzie przedstawienie odniesień młodzieży do regionu stale mieszkającej na pograniczu kulturowym w kontekście identyfikacji cywilizacyjnej.

W kręgu podstawowych pojęć

Znaczenie pojęcia *identyfikacja* jest ściśle związane z pojęciem *tożsamości* i w dyskursie publicznym oba pojęcia są bardzo często używane zamiennie. Tadeusz Paleczny zauważa, że „pojęciem funkcjonującym w języku polskim, pokrywającym się znaczeniowo z pojęciem *tożsamości*, jest „*identyfikacja*” (ang. *identity*). *Identity* w języku polskim w zasadzie odpowiada pojęciu „*tożsamość*”. „*Identyczny*” to tyle, co „*taki sam*”, „*ten sam*”, czyli sens słowa „*identyfikacja*” pokrywa się z terminem „*tożsamość*”. Terminów tych używać można zatem zamiennie” (Paleczny 2008, s. 19).

Sensów znaczeniowych tych terminów można również odnaleźć we współczesnych słownikach języka polskiego. Przykładowo *Inny Słownik Języka Polskiego* definiuje *tożsamość* i *identyfikację* następująco: *tożsamość* to świadomość naszych cech i naszej odrębności lub *tożsamość* jakiejś społeczności to jej wewnętrzna spójność i poczucie jedności (Bańko 2000, s. 839), a *identyfikacja* jakiejś osoby to rozpoznanie jej *tożsamości* lub *identyfikacja* jednostki z jakąś grupą to utożsamienie się jej z kulturą, przekonaniami, wartościami itp. tej grupy (tamże, s. 522). W kontekście tych zestawień bardziej adekwatnym terminem w tej pracy jest określenie *identyfikacja* z uwagi na sondażowy charakter pozyskania danych.

W literaturze naukowej istnieje wiele sposobów definiowania regionu w zależności od przyjętych kryteriów jego wyróżnienia, bądź od sposobu wyróżnienia jego cech specyficznych. W sensie socjologicznym region „jest korelatem większej zbiorowości. A regionalna zbiorowość to zbiorowość, która ma w większym lub mniejszym stopniu poczucie swojej odrębności, ale nie uważa się za naród; inaczej mówiąc, członkowie jej nie próbują przypisać swej zbiorowości atrybutów narodu. Zazwyczaj taka zbiorowość stanowi składnik jakiejś zbiorowości narodowej” (Ossowski 1967, s. 252).

Podstawowym kryterium socjologicznym określającym region jest przede wszystkim odrębność kulturowa. Andrzej Sakson uważa, że wszystkie inne kryteria i podziały administracyjne ważne są tylko o tyle, o ile ją współkształtują. Przyjmuje się powszechnie, że zasadniczymi cechami regionu są: 1) jednolitość w więcej niż jednym aspekcie; 2) posiadanie cech charakterystycznych, określonych na podstawie kilku kryteriów; 3) zamieszkanie przez ludzi, którzy mają poczucie odrębności tego regionu i poczucie związku z nim; 4) występowanie jakiegoś centrum (niekoniecznie miejskiego czy administracyjnego), w którym cechy regionu są najbardziej nasilone, co jest tym ważniejsze, im bardziej istotne są granice regionu (Sakson 1996, s. 233).

concentrated, which becomes more important as the significance of the region's boundaries increases (Sakson 1996, p. 233).

Meanwhile, the term *regionalism* appeared in history for the first time in 1874 in France. It had been defined by Leon de Berluc-Perussis, but this terminology only became popular around the year 1892. Initially, this term would refer to attitudes related to socio-cultural movements, striving to preserve peculiar elements of a region's culture (ethnic and group culture) and other characteristic attributes of a given area. The complete development of regionalism occurred at the dawn of the 19th century. It was then that economically and politically strong groups emerged which took advantage of local and regional patterns (Bieniada 2013).

The term *regionalism* is related to both the state of social awareness of the population of a given territory, in addition to referring to its economic, cultural and political activities. Regional awareness consists of a correlation between a social collectivity and the territory populated by it, it is the so-called regional identity, but also the historically defined interpersonal links. A community being attached to a specific region and the characteristic circumstances, habits, outlooks on life or desires associated with this mark a significant psychosocial bond among the population (Szczepański 1999, Chudziński 2013).

Material and methods

The research analysed in this article was conducted in the community of students of the Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska. A questionnaire of the author's design was used, which contained 42 closed, semi-open and open questions. The research was conducted in May 2017 in the auditorium formula among 214 third-grade students from the following fields of study: nursing - 48, sociology - 29, pedagogy - 41, national security - 63, tourism and recreation - 33. The research was non-mandatory and was carried out after classes among all the students who were present at the school on the given day.

When characterizing the respondents, it should be noted that women constituted 62.4% and men constituted 37.6%. More than half of students - 55.1% came from the countryside, 7.6% from towns of up to 10 000 residents, 21.5% from towns that have between 10 000 and 5 000 residents, and 15.8% from cities of over 50 000 residents. For 97.1% of the respondents, the place of residence was one of the following border poviats: the bialski, łosicki or włodawski powiat. Therefore, we may ascertain that the subregion in which the students are inseparably functioning is southern Podlasie.

The collected material was subjected to a statistical analysis covering the correlation the civilizational identity of the study's participants, treated as an independent variable, and particular research problems pertinent to the region in which the respondents live. In the article, values are expressed as percentages. The chi-square test of independence

Natomiast termin *regionalizm* w historii pojawia się pierwszy raz w 1874 r. we Francji. Definiuje go Leon de Berluc-Perussis, ale terminologia ta upowszechnia się dopiero około 1892 roku. Początkowo pojęcie to odnosi się do postaw związanych z ruchami społeczno-kulturowymi, dążącymi do zachowania swoistych elementów kultury regionu (kultury etnicznej, grupowej) i innych charakterystycznych przymiotów danego terenu. Pełny rozwój regionalizmu następuje u schyłku wieku XIX. Zaczynają wówczas funkcjonować silne gospodarczo i politycznie grupy, operujące schematami lokalnymi oraz regionalnymi (Bieniada 2013).

Termin *regionalizm* ma związek zarówno ze stanem świadomości społecznej populacji danego terytorium, jak i odnosi się do jej działalności gospodarczej, kulturowej i politycznej. Na świadomość regionalną składa się poczucie korelacji zbiorowości społecznej z terenem przez nią zamieszkiwanym, tzw. tożsamość regionalna, ale również historycznie zdefiniowane połączenia międzyludzkie. Przywiązanie społeczności do konkretnego regionu i związane z tym charakterystyczne okoliczności, nawyki, stanowiska życiowe czy pragnienia, wyznaczają istotną więź psychospołeczną między populacją (Szczepański 1999, Chudziński 2013).

Material i metody

Analizowane w niniejszym artykule badania zostały przeprowadzone w środowisku studentów Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety, który zawierał 42 pytania zamknięte, półotwarte i otwarte. Badanie przeprowadzono w maju 2017 roku w formule audytoryjnej wśród 214 studentów trzecich roczników z następujących kierunków: pielęgniarstwo - 48, socjologia - 29, pedagogika - 41, bezpieczeństwo narodowe - 63, turystyka i rekreacja - 33. Badania były nieobligatoryjne i przeprowadzono je po zajęciach dydaktycznych wśród wszystkich studentów będących w danym dniu na uczelni.

Dokonując charakterystyki respondentów należy stwierdzić, iż 62,4% stanowiły kobiety, a 37,6% mężczyźni. Ponad połowa studentów - 55,1% pochodziła ze wsi, 7,6% z miast do 10 tys. mieszkańców, 21,5% z miast, które liczą od 10 tys. do 50 tys. mieszkańców, a 15,8% z miast powyżej 50 tys. Natomiast dla 97,1% respondentów miejscem zamieszkania były przygraniczne powiaty bialski, łosicki i włodawski. W związku z tym możemy uznać, że subregionem, w którym studenci nierozzerwalnie funkcjonują jest południowe Podlasie.

Zebrany materiał poddano analizie statystycznej obejmującej zależność pomiędzy identyfikacją cywilizacyjną uczestników badań traktowaną jako zmienna niezależna, a poszczególnymi problemami badawczymi dotyczącymi regionu w którym respondenci mieszkają. W artykule zastosowano opis procentowy. W analizach statystycznych związków i zależno-

Cramer's V coefficient will be used in statistical the analyses of correlations and dependencies (Nowaczyk 2002: 212-224, Szwed 2009: 331-335), which is used for non-uniform tables (non-square tables). The maximum value of the coefficient does not exceed one, which, in practice, means a complete correlation. In the present, work the following correlation ranges were assumed: 0.0-0.1 - a negligible correlation, 0.1-0.3 - a weak correlation, 0.3-0.5 - an average correlation, 0.5-0.7 - a high correlation, 0.7-0.8 - a very high correlation. It is worth mentioning that in social sciences the value of 0.275 is traditionally interpreted as a clear correlation. Only those results that have demonstrated statistical significance understood as a significance level not higher than 0.05 will be presented in the work.

Research results

Describing the specificity of social life and articulating the most important symptoms of social changes has been the subject of scientific reflection at least since the second half of the 18th century and it is directly linked to the postulate of scientific cognition of the social reality. Since the times of A. Comte and H. Spencer, this reality has been identified with the processes of social progress as the inevitable path of development for all societies. During the same period, methods of describing societies from the perspective of history and philosophy, or from the individualistic perspective have also become established. The cultural diversity of societies and the multiplicity of perspectives or research assumptions essentially excluded the possibility of a looking at the development of humanity in a universal manner. Hence, the postulate of defining the whole of diverse societies within a nation by resorting to the term civilization has become entrenched. "This term's flaw - according to J. Szacki - lies in the fact that, first of all, the word "civilization" is ambiguous and, what is worse, it is genetically related to the group of views that the above-mentioned theoreticians tried to overcome; secondly, the fact that they did not necessarily use it in the meaning that we want to assign to it in this context: some of them preferred to speak, for example, about "great cultures," "cultural-historical types," "supercultures," "cultural super-systems" etc., either by completely avoiding the term civilization, or, like Spengler or Alfred Weber, by allocating quite a special meaning to it" (Szacki 2003, p. 694).

The concept of *civilization* "is derived from Latin, as evidenced by a number of terms with a common root: *civis, civitas, civilitas, civilis*. They all correspond to the qualities attributed to the citizens of ancient Rome, therefore, it is here that we should look for the linguistic origin of the concept. The content included in it has, on the one hand, been related to a specific community from the very beginning and, on the other hand, to a citizen who is conscious of his duties" (Skoczyński 1998, p. 101).

The word *civilization* was used for the first time by Gabriel H. de Mirabeau in the work *L'ami des ou trade de la population* in the context of the influence

ści stosowany będzie test niezależności chi-kwadrat i współczynnik V-Cramera (Nowaczyk 2002: 212-224, Szwed 2009: 331-335), który stosuje się w przypadku tabel nierównomiernych (niekwadratowych). Maksymalna wartość współczynnika nie przekracza jedności, co w praktyce oznacza pełną zależność. W niniejszej pracy przyjęto następujące zakresy zależności: 0,0-0,1 - zależność nikła, 0,1-0,3 - zależność słaba, 0,3-0,5 - średnia zależność, 0,5-0,7 - wysoka zależność, 0,7-0,8 - bardzo wysoka zależność. Warto nadmienić, że w naukach społecznych wartość 0,275 przyjęto interpretować, jako zależność wyraźną. W pracy będą prezentowane wyłącznie tylko te wyniki, które wykazały istotność statystyczną rozumianą jako poziom istotności nie wyższy niż 0,05.

Wyniki badań

Opisywanie specyfiki życia społecznego oraz artykułowanie najważniejszych symptomów zmian społecznych jest przedmiotem refleksji naukowej przynajmniej od drugiej połowy XVIII wieku i bezpośrednio łączy się z postulatem naukowego poznania rzeczywistości społecznej. Od czasów A. Comta i H. Spencera ową rzeczywistość zaczęto utożsamiać z procesami postępu społecznego, jako nieuniknionej drogi rozwoju wszystkich społeczeństw. W tym samym okresie ugruntowały się również sposoby opisywania społeczeństw w perspektywie historycznej czy indywidualistycznej. Zróżnicowania kulturowe społeczeństw oraz wielość perspektyw czy założeń badawczych w zasadzie wykluczyło możliwość jednolitego spojrzenia na rozwój ludzkości. Stąd utrwalił się postulat określenia całości zróżnicowanych społeczeństw terminem cywilizacja. „Wadą tego określenia - jak podaje J. Szacki - jest, po pierwsze, to, że słowo „cywilizacja” jest wieloznaczne i, co gorsza genetycznie związane z zespołem poglądów, który wspomniani teoretycy usiłowali przewyżżyć; po drugie, to, że oni sami niekoniecznie się nim posługiwali w znaczeniu, jakie chcemy mu w tym kontekście nadać: niektórzy z nich woleli mówić na przykład o „wielkich kulturach”, „typach kulturowo-historycznych”, „superkulturach”, „supersystemach kulturowych” itp., bądź w ogóle unikając terminu cywilizacja, bądź rezerwując dla niego, jak Spengler czy Alfred Weber, jakieś całkiem specjalne znaczenie” (Szacki 2003, s. 694).

Pojęcie *cywilizacja* „wywodzi się z języka łacińskiego o czym świadczy szereg terminów o wspólnym rdzeniu: *civis, civitas, civilitas, civilis*. Wszystkie one odpowiadają cechom, jakie przypisywano obywatelom starożytnego Rzymu, tu więc należy szukać językowej genezy pojęcia. Zawarte w nim treści od samego początku odnosiły się, z jednej strony, do określonej społeczności, z drugiej do świadomego swych powinności obywatela” (Skoczyński 1998, s. 101).

Po raz pierwszy słowo *cywilizacja* (*civilisation*) zostało użyte przez Gabriela H. de Mirabeau w dziele *L'ami des ou trade de la population* w kontekście wpływu religii na rozwój i funkcjonowanie cywilizacji (Zob. Jabłoński, Obirek 2004).

of religion on the development and functioning of a civilization (see: Jabłoński, Obirek 2004).

Over the course of history, two optics of approaching this notion have become established: civilization is defined as the domain of manufacturing and culture – as the domain of creation (it is possible to manufacture without culture, but it is impossible to create without it). According to Kazimierz Krzysztofek, the above-mentioned pattern of thought is of little use, as it introduces artificial divisions into a qualitatively homogeneous sphere of processes and phenomena. Which path should one take, then? Essentially, as regards the issues addressed, no textbook approaches which enjoy universal approval exist. The problem remains open and, perhaps luckily, unresolved. Every researcher has the right to approach it as he or she sees fit (Krzysztofek 1991, p. 17).

However, M. Golka does not regard civilization as a specific culture. He defines civilization “as a culture extending over a large geographical area, covering a large population and lasting for many centuries” (Golka 2012, p. 14).

Also, Arnold Toynbee in his work *A study of history* recognizes that civilization is the whole that produces the broadest context, and individual components of a civilization only become logical as part of this whole (cf. Toynbee 2000). This manner of understanding the concept of civilization is also adopted by the author of the present article, since it considers civilization as the broadest dimension of culture, one which defines the form of social life shared by a given collectivity and established in the consciousness of individuals, is based on characteristic cultural circles with usually diverse systems of religions, values and customs as well as social institutions that make it possible for individuals to effect a civilizational self-identification.

When analysing the collected research material, it should be noted that the respondents made decisions regarding being part of a specific civilization on their own and on the basis of an individual declaration. In the perspective of the Eastern borderland, one can speak of at least two of its dimensions: the first one concerns the national borderland, for example the Polish-Ukrainian, Polish-Belarusian or Polish-Lithuanian one, and the second one - the civilizational borderland. In the minds of many scholars, the latter distinction was formed primarily through the influence of two Christian trends – the Latin one, which became the core of the Western civilization, and the Byzantine one, identified with the Eastern civilization (Cf. Davies 1997 and 2007, Flis 2012, Halecki 2002, Kieniewicz 2013 and 2014, Kirijenko 2004, Kłoczowski 1997 and 2007, Konieczny 1996, Kurcz 2002, Mironowicz 2000, Pawluczuk 1999, Rażny 2009, Siewierski 2009, Schramm 2013).

The respondents were asked the following question: *Assuming that civilization is the broadest dimension of culture, which of the European civilizations do you identify the most with?* Taking into account the majority of the respondents, it should be stated that over half of the respondents (56.1%) decided that they identify the most with the Eastern civilization, 23.4% of them identified simultaneously with the Eastern

Na przestrzeni dziejów utrwaliły się dwie optyki ujęcia tego pojęcia: na cywilizację utożsamianą jako domenę wytwórczości i kulturę – twórczości (bez kultury można wytwarzać, ale nie można tworzyć). Powyższy schemat myślowy według Kazimierza Krzysztofka jest mało użyteczny, wprowadza bowiem sztuczne podziały w jakościowo jednorodną sferę procesów i zjawisk. Jaką drogę zatem wybrać. Otóż nie ma w omawianej tu kwestii ujęć podręcznikowych, które zyskałyby powszechną aprobatę. Problem pozostaje otwarty i, być może, szczęśliwie nierozstrzygnięty. Każdy badacz ma prawo ująć go po swojemu (Krzysztofek 1991, s. 17).

Natomiast M. Golka nie ujmuje cywilizację jako kulturę specyficzną. Definiuje cywilizację „jako kulturę rozciągającą się na dużym obszarze geograficznym, obejmującą dużą populację i trwającą wiele wieków” (Golka 2012, s. 14).

Również Arnold Toynbee w swoim dziele *Studium historii* uznaje, że cywilizacja jest całością, która wytworza najszerszy kontekst, a poszczególne składowe cywilizacji nabierają sensu dopiero w obrębie owej całości (Por. Toynbee 2000). Taki sens pojęcia cywilizacja przyjmuje również autor niniejszego artykułu, uznając cywilizację za najszerszy wymiar kultury, która określa formę życia społecznego podzielaną przez daną zbiorowość i ugruntowaną w świadomości jednostek, opartą na charakterystycznych kręgach kulturowych o zazwyczaj zróżnicowanych systemach religijnych, wartości i obyczajowości oraz instytucjach społecznych, umożliwiającą jednostkom dokonania autoidentyfikacji cywilizacyjnej.

Przystępując do analiz zebranego materiału badawczego należy nadmienić, że o przynależności do konkretnej cywilizacji respondenci decydowali samodzielnie na zasadzie indywidualnej deklaracji. W perspektywie wschodniego pogranicza można mówić przynajmniej o jego dwóch wymiarach: Pierwszy, dotyczy pogranicza narodowego np. polsko-ukraińskiego, polsko-białoruskiego czy polsko-litewskiego, a drugi - pogranicza cywilizacyjnego. To drugie rozróżnienie w myśl wielu badaczy ukształtowało się przede wszystkim poprzez oddziaływanie dwóch nurtów chrześcijańskich – łacińskiego, który stał się rdzeniem dla cywilizacji zachodniej i bizantyjskiego utożsamianego z cywilizacją wschodnią (Por. Davies 1997 i 2007, Flis 2012, Halecki 2002, Kieniewicz 2013 i 2014, Kirijenko 2004, Kłoczowski 1997 i 2007, Konieczny 1996, Kurcz 2002, Mironowicz 2000, Pawluczuk 1999, Rażny 2009, Siewierski 2009, Schramm 2013).

Respondentom zadano następujące pytanie: *Przyjmując, że cywilizacja jest najszerszym wymiarem kultury, z którą z europejskich cywilizacji Pan/i najbardziej się utożsamia?* Uwzględniając ogół badanych trzeba stwierdzić, że ponad połowa badanych (56,1%) uznała, że najbardziej utożsamia się z cywilizacją wschodnią, 23,4% jednocześnie ze wschodnią i zachodnią, 11,2% z zachodnią, a pozostali (9,3%) twierdzą, że z żadną. Należy dodać, iż respondenci mieli możliwość ustosunkowania się do dowolnej, bliżej przez siebie określonej cywilizacji, lecz żaden z badanych z takiej możliwości nie skorzystał.

and the Western one, 11.2% of them identified with the Western civilization and the rest (9.3%) claimed that they do not identify with either of those civilization. It should be added that the respondents had the opportunity to express their attitude towards any civilization described in more detail by them, but none of the respondents took advantage of such an opportunity.

When analysing the results of previous studies among the youth from southern Podlasie, it was found that attachment to the region was an important element of their identity. At the same time, the strength of this attachment was relatively small because this aspect was very important to only 15.0% of the respondents. For the next 33.0% of them, this issue was important, while 5.0% thought that it did not matter. Practically every fourth respondent (23.0%) was not able to determine their attitude towards the region yet, which, in the case of the youth surveyed, is the borderland region of Southern Podlasie. Most likely, this is due to the lack of awareness of this issue or the lack of a deeper reflection (Romanowicz, 2017, pp. 84-85).

In the past, the essence of southern Podlasie lay in these lands being inhabited by many nations and ethnic groups which, over the centuries, have shaped its characteristic culture that was expressed by means of the peculiar language, separate customs, traditions and a different religion. Originally, Podlasie was inhabited by various Slavic tribes and, subsequently, as a result of raids, Poles, Ruthenians, Tatars and Lithuanians arrived here. This mosaic of national and ethnic had a direct influence on the shaping of the local population's complex identity by means of the direct contact and mutual interfusion. Hence, the students were asked the question: *Do you have the feeling that the region in which you currently live is characterized by cultural diversity?* The analysed research showed that over a half (51.4%) of the respondents has a sense of living in a region characterized by cultural diversity, 25.3% of the respondents do not share such a conviction and 24.3% are unable to respond to such a question.

Analizując wyniki dotychczasowych badań wśród młodzieży z południowego Podlasia, zaobserwowano, że istotnym elementem ich tożsamości jest przywiązanie do regionu. Przy czym siła tego przywiązania była stosunkowo mała, ponieważ zaledwie dla 15,0% badanych ten aspekt był bardzo ważny. Dla kolejnych 33,0% to zagadnienie było ważne, natomiast 5,0% uważało, że to nie ma żadnego znaczenia. Praktycznie, co czwarty badany (23,0%) nie potrafił jeszcze określić swojego stosunku do regionu, który w przypadku badanej młodzieży stanowi region pogranicza Południowego Podlasia. Najprawdopodobniej wynika to z nieuświadomienia sobie tego zagadnienia lub braku głębszej refleksji (Romanowicz 2017, s. 84-85).

Istotą południowego Podlasia w przeszłości było zamieszkiwanie tych ziem przez wiele narodów i grup etnicznych, które na przestrzeni wieków ukształtowały charakterystyczną kulturę, która wyrażała się specyficznym językiem, odrębnymi obyczajami, zwyczajami i odmiennością religijną. Pierwotnie Podlasie zamieszkiwały różne plemiona słowiańskie, następnie w wyniku najazdów przybyli tutaj Polacy, Rusini, Tatarzy i Litwini. Ta mozaika kultur narodowych i etnicznych poprzez bezpośrednią styczność oraz wzajemne przenikanie bezpośrednio wpłynęła na formowanie się złożonej tożsamości miejscowej ludności. Stąd studentom zadano pytanie: *Czy ma Pan/i poczucie, że region w którym Pan/i aktualnie mieszka, charakteryzuje się różnicowaniem kulturowym?* Analizowane badania ukazały, że ponad połowa (51,4%) respondentów ma poczucie życia w regionie charakteryzującym się różnorodnością kulturową, takiego przekonania nie posiada 25,3% badanych, a 24,3% nie jest w stanie ustosunkować się do tak postawionego pytania.

Table 1. Awareness of the cultural diversity of one's region and civilizational identification (in %)

Tabela 1. Świadomość zróżnicowania kulturowego swojego regionu a identyfikacja cywilizacyjna (w %)

Awareness of the cultural diversity of a region/ Świadomość zróżnicowania kulturowego regionu	Eastern civilization/ Cywilizacja wschodnia	Eastern and Western civilizations/ Cywilizacja wschodnia i zachodnia	Western civilization/ Cywilizacja zachodnia	None/ Żadna
Yes/ Tak	13.3	28.0	8.3	20.0
Rather yes/ Raczej tak	33.3	32.0	41.7	40.0
Rather no/ Raczej nie	20.0	16.0	33.3	10.0
No/ Nie	6.7	0.0	0.0	10.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	26.7	24.0	16.7	20.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0

Source: Own elaboration. Pearson's chi-square – 16.68353, df=12, p=0.11618, Cramér's V -0.16.

Źródło: Badania własne. Chi² Pearsona – 16,68353, df=12, p=0,1618, V Craméra -0,161.

From the above comparisons, it may be concluded that those respondents who declare being part of both the Western and the Eastern civilization, as well as those who do not identify with either of the civilizations are characterized by the highest level of awareness of cultural diversity – 60% for each of the groups. It should be noted that the lack of a sense of cultural diversity to the greatest extent characterized the people who identify themselves with the Western civilization – 33.3% and the Eastern one – 26.7%.

When conducting the analysis of students' attitudes towards their region, it was assumed that the identification of factors that had a significant influence on its nature would be an important cognitive aspect. Four types of factors have been extracted analytically: ethnic and national, political, naturalistic and religious ones.

Z powyższego zestawienia wynika, że najwyższym poziomem świadomości zróżnicowania kulturowego regionu odznaczają się respondenci deklarujący swoją przynależność zarówno do wschodniej jak i zachodniej cywilizacji oraz studenci nie identyfikujący się z żadną z cywilizacji - po 60%. Trzeba odnotować, że brak poczucia zróżnicowania kulturowego regionu najbardziej charakteryzuje osoby identyfikujące się z cywilizacją zachodnią – 33,3% oraz wschodnią – 26,7%.

Prowadząc analizę stosunków studentów wobec swojego regionu założono, że ważnym aspektem poznawczym będzie określenie czynników, które miały zasadniczy wpływ na jego charakter. Analitycznie wyodrębniono cztery rodzaje czynników: etniczno-narodowe, polityczne, naturalistyczne i religijne.

Table 2. The impact of individual factors affecting the nature of a region and civilizational identification (in %)

Tabela 2. Wpływ poszczególnych czynników wpływających na charakter regionu a identyfikacja cywilizacyjna (w %)

Factors/ Czynniki	Eastern civilization/ Cywilizacja wschodnia	Eastern and Western civilizations/ Cywilizacja wschodnia i zachodnia	Western civilization/ Cywilizacja zachodnia	None/ Żadna
Ethnic and national elements/ Elementy etniczno-narodowe				
Very big/ Bardzo duży	16.7	12.0	25.0	0.0
Rather big/ Dość duży	25.0	32.0	25.0	20.0
Neither big nor small/ Ani duży ani mały	35.0	44.0	41.6	30.0
Rather small/ Raczej mały	13.3	0.0	0.0	20.0
Very small/ Bardzo mały	1.7	4.0	8.3	10.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	8.3	8.0	0.0	20.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 28.78059, df=15, p=0.017, Cramér's V -0.211/ Chi ² Pearsona – 28,78059, df=15, p=0,017, V Craméra -0,211				
Political factors - who was in power?/ Czynniki polityczne - kto sprawował władzę?				
Very big/ Bardzo duży	10.0	4.0	25.0	10.0
Rather big/ Dość duży	36.7	32.0	25.0	20.0
Neither big nor small/ Ani duży ani mały	31.7	40.0	41.6	30.0
Rather small/ Raczej mały	10.0	8.0	8.3	0.0
Very small/ Bardzo mały	3.3	8.0	0.0	20.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	8.3	8.0	0.0	20.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 27.80903, df=15, p=0.022, Cramér's V -0,208/ Chi ² Pearsona – 27,80903, df=15, p=0,022, V Craméra -0,208				
Natural environment, resources/ Środowisko naturalne, zasoby				
Very big/ Bardzo duży	18.3	8.0	25.0	0.0
Rather big/ Dość duży	40.0	28.0	33.3	10.0
Neither big nor small/ Ani duży ani mały	28.3	40.0	33.3	50.0
Rather small/ Raczej mały	3.3	4.0	8.3	10.0

Very small/ Bardzo mały	3.4	12.0	0.0	0.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	6.7	8.0	0.0	30.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 39.79805, df=15, p=0.000, Cramér's V -0.249/ Chi ² Pearsona – 39,79805, df=15, p=0,000, V Craméra -0,249				
Religion/ Religia				
Very big/ Bardzo duży	21.7	16.0	41.7	0.0
Rather big/ Dość duży	35.0	28.0	33.3	10.0
Neither big nor small/ Ani duży ani mały	23.3	36.0	8.4	30.0
Rather small/ Raczej mały	5.0	8.0	8.3	20.0
Very small/ Bardzo mały	3.3	8.0	8.3	10.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	11.7	4.0	0.0	30.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 38.94332, df=15, p=0.000, Cramér's V -0.247/ Chi ² Pearsona – 38,94332, df=15, p=0,000, V Craméra -0,247				

Source: Own elaboration.

Źródło: Badania własne.

When considering the answers “very big” and “big” jointly, it should be noted that over half (51.4%) of the study's participants decided that religion had the smallest impact on the shaping of the region's specificity. After that, these were natural factors – 48.5%, political ones – 43.0% as well as national and ethnic elements – 41.1%. It should also be added that practically every third respondent took an ambivalent stance towards this question, claiming that the impact of these factors on the region was “neither big nor small.” It should be noted that, from the perspective of the analysed independent variable, all the factors demonstrated statistically significant correlations of weak strength. Ethnic and national elements in the opinion of half of the respondents identifying with the Western civilization had a big or a rather big influence on the contemporary face of the region. A similar position is held by 44,0% of the respondents who declare their attachment to both the Western and the Eastern civilizations and by the 41.7% attached to the Eastern civilization. Relatively the smallest significance is attributed to these elements by those respondents who do not identify with any of the civilizations, as 30.0% of them believe that ethnic and national elements had a small impact on the nature of the region.

In the opinion of the respondents, political factors also characterize the region. The greatest significance is attributed to these factors by respondents who identify with the Western – 50.0% or the Eastern civilization, whereas very small or rather small significance is assigned to them by the 20.0% of respondents who do not identify with either of the civilizations or the 15.0% identifying with the Eastern one.

More than half (58.3% each) of those declaring their bond with the Eastern and Western civilizations

Przyjmując łącznie odpowiedzi „bardzo duży” i „duży” trzeba zauważyć, iż ponad połowa (51,4%) uczestników badania uznała, że religia miała największy wpływ na ukształtowanie specyfiki regionu. W następnej kolejności były to czynniki przyrodnicze – 48,5%, polityczne – 43,0% i elementy narodowo-etniczne – 41,1%. Należy również dodać, że praktycznie co trzeci badany ambiwalentnie ustosunkował się do tego pytania twierdząc, iż wymienione czynniki nie miały „ani dużego ani małego” wpływu na region. Należy nadmienić, iż w perspektywie analizowanej zmiennej niezależnej wszystkie czynniki wykazywały zależność istotną statystycznie o słabej sile. Elementy etniczno-narodowe w opinii połowy respondentów identyfikujących się z cywilizacją zachodnią miały duży lub dość duży wpływ na współczesne oblicze regionu. Podobne stanowisko prezentuje 44,0% respondentów deklarujących swoje przywiązanie zarówno do cywilizacji zachodniej i wschodniej i 41,7% do wschodniej. Stosunkowo najmniejsze znaczenie tym elementom przypisują respondenci nie identyfikujący się z żadną z cywilizacji, bowiem 30,0% z nich uważa, iż elementy etniczno narodowe miały mały wpływ na charakter regionu.

Czynniki polityczne również w opinii badanych charakteryzują region. Największe znaczenie tym czynnikiem nadają respondenci utożsamiający się z cywilizacją zachodnią – 50,0% oraz wschodnią – 46,7%, zaś bardzo małe lub raczej małe znaczenie przypisuje 20,0% respondentów nie wiążących się z żadną z cywilizacji oraz 15,0% ze wschodnią.

Ponad połowa (po 58,3%) deklarujących swój związek z cywilizacją wschodnią i zachodnią jest przekonana, że na charakter południowego Podlasia miało znaczenie środowisko naturalne. Podobne zdanie wyraża również 36,0% respondentów

are convinced that the natural environment was important for the character of southern Podlasie. A similar opinion is also expressed by 36.0% of the respondents identifying simultaneously with the Eastern and the Western civilizations and 10.0% of those who do not identify with either of them.

In the minds of the respondents, religion is the strongest factor identified with the region. Very big and big significance is attributed to this factor by the respondents identifying with the Western civilization – 75.0%, the Eastern one – 56.7%, the Eastern and Western ones – 44.0% and by 10.0% identifying with none. It should be noted that relatively the smallest significance of this factor is declared by 30.0% of those not bound to either of the civilizations.

An important element informing about the students' relationships with their region is the problem of identifying with the place of residence. The indicators presented in the table should be treated as very general because the question referred to a very broad problem, which was only aimed at demonstrating a certain tendency of the youth's attitudes towards the region in which it lives. It should be noted that the order of the questions asked took into account the relationship of the respondents with the region it ranged from complete identification with the region to the absence this identification.

identyfikujących się jednocześnie z cywilizacją wschodnią i zachodnią oraz 10,0% z żadną.

Religia w świadomości badanych jest najsilniej identyfikującym z regionem czynnikiem. Bardzo duże i dość duże znaczenie nadają temu czynnikowi respondenci identyfikujący się z cywilizacją zachodnią – 75,0%, wschodnią – 56,7%, wschodnią i zachodnią – 44,0% oraz 10,0% z żadną. Należy nadmienić, że relatywnie najmniejsze znaczenie tego czynnika deklaruje 30,0% nie związanych z żadną z cywilizacji.

Istotnym elementem informujących o związkach studentów ze swoim regionem jest problem identyfikacji z miejscem zamieszkania. Zaprezentowane w tabeli wskaźniki należy traktować bardzo ogólnie, bowiem w treści pytania zawarty był problem bardzo szeroki, który miał na celu ukazanie tylko pewnej tendencji stosunków młodzieży wobec regionu, w którym mieszka. Trzeba zaznaczyć, iż kolejność zadawanych pytań uwzględniała związek badanych z regionem i przebiegała od pełnej identyfikacji do jej braku.

Table 3. The students' attitude towards the region and civilizational identification (in %)

Tabela 3. Stosunek studentów do regionu a identyfikacja cywilizacyjna (w %)

Relation towards the region/ Stosunek do regionu	Eastern civilization/ Cywilizacja wschodnia	Eastern and Western civilization/ Cywilizacja wschodnia i zachodnia	Western civilization/ Cywilizacja zachodnia	Neither/ Żadna
I completely identify with the region/ Całkowicie się identyfikuję z regionem				
Yes/ Tak	26.7	36.0	25.0	20.0
Rather yes/ Raczej tak	45.0	36.0	58.3	20.0
Rather no/ Raczej nie	6.7	8.0	8.3	10.0
No/ Nie	3.3	0.0	0.0	30.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	18.3	20.0	8.4	20.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 39.37152, df=12, p=0.000, Cramér's V -0.248/ Chi ² Pearsona – 39,37152, df=12, p=0,000, V Craméra -0,248				
The fact of being born here is the only thing that connects me to the region/ Z regionem łączy mnie tylko fakt urodzenia				
Yes/ Tak	56.6	52.0	66.6	30.0
Rather yes/ Raczej tak	30.0	32.0	25.0	30.0
Rather no/ Raczej nie	1.7	0.0	8.4	0.0
No/ Nie	6.7	12.0	0.0	40.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	5.0	4.0	0.0	0.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 33.47894, df=12, p=0.000, Cramér's V -0.228/ Chi ² Pearsona – 33,47894, df=12, p=0,000, V Craméra -0,228				
It is a complete accident that I live here/ To zupełny przypadek że tu mieszkam				
Yes/ Tak	3.3	0.0	8.3	0.0
Rather yes/ Raczej tak	15.0	8.0	8.3	20.0
Rather no/ Raczej nie	15.0	16.0	16.7	10.0

No/ Nie	50.0	60.0	41.7	60.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	16.7	16.0	25.0	10.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 10,54360, df=12, p=0.568, Cramér's V -0.128/ Chi ² Pearsona – 10,54360, df=12, p=0,568, V Craméra -0,128				
Nothing connects me to the region/ Nic mnie nie łączy z regionem				
Yes/ Tak	3.3	0.0	8.3	20.0
Rather yes/ Raczej tak	13.3	4.0	0.0	0.0
Rather no/ Raczej nie	15.0	16.0	8.3	10.0
No/ Nie	50.0	68.0	58.3	50.0
Difficult to say/ Trudno powiedzieć	18.4	12.0	25.0	20.0
In total/ Razem	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson's chi-square – 26.79650, df=12, p=0.008, V Cramer -0.204/ Chi ² Pearsona – 26,79650, df=12, p=0,008, V Craméra -0,204				

Source: Own elaboration.

Źródło: Badania własne.

The above data show that the majority of the respondents (54.2%) believes that they identify with the region from the perspective of having been born here. It is worth noting that 28.0% of the respondents fully identify with the region and 42.1% of them does so partially. An important element of this juxtaposition is the fact that relatively few respondents distanced themselves from their region because 4.7% of them decided that nothing connects them to the region, and 2.8% pointed to the random nature of living in this region. As with the analysis of the previous question, most statistical comparisons indicate the existence of a statistically significant relationship of weak strength.

Being completely connected with the region (the total of "yes" and "rather yes" answers) is declared by 83.3% of students identifying with the Western civilization, 72.0% identifying with the Eastern and Western civilizations and 71.7% identifying with the Eastern civilization. It is worth mentioning that the students who do not associate with either civilization are evenly divided in their declarations because 40.0% of them declare a total connection to the region but the same percentage has the opposite opinion, and 20% cannot reference the problem at all.

The relationship with the region from the perspective of being the place of birth is indicated by 91.6% of the respondents connected to the Western civilization, 86.6% of the respondents connected to the Eastern civilization, 84.0% of those connected to both the Eastern and the Western civilization. However, this correlation is rejected by 40.0% of the students who do not identify with either of the civilizations.

The random nature of the relationship with the region is mostly pointed to by students who do not associate with either of the civilizations – 20.0% and by 18.3% of the students associated with the Eastern civilization. A similar distribution of responses occurs in the case of a lack of any relationship with the region. The complete lack of a bond is declared by every fifth respondent who does not identify with

Z powyższych danych wynika, że większości respondentów (54,2%) uznaje, iż swój region identyfikuje w perspektywie urodzenia. Warto odnotować, że 28,0% respondentów całkowicie, a 42,1% częściowo identyfikuje się z regionem. Ważnym elementem tego zestawienia jest fakt, że stosunkowo nieliczni respondenci dystansowali się wobec swojego regionu, bowiem 4,7% z nich uznało, że nic ich nie łączy z regionem, a 2,8% wskazywało na przypadkowość mieszkania w tym regionie. Podobnie jak przy analizie poprzedniego pytania, większość zestawień statystycznych wskazuje na istnienie zależności istotnej statystycznie o słabej sile.

Całkowity związek z regionem (łącznie odpowiedzi „tak” i „raczej tak”) deklaruje 83,3% studentów identyfikujących się z cywilizacją zachodnią, 72,0% z cywilizacją wschodnią i zachodnią oraz 71,7% z cywilizacją wschodnią. Warto nadmienić, iż studenci nie wiążący się z żadną z cywilizacji są równomiernie podzieleni w swoich deklaracjach, bowiem 40,0% z nich deklaruje całkowity związek z regionem oraz taki sam odsetek ma zdanie przeciwne, a 20% w ogóle nie potrafi się odnieść do tego problemu.

Na związek z regionem w perspektywie miejsca swojego urodzenia wskazuje 91,6% respondentów związanych z cywilizacją zachodnią, 86,6% respondentów związanych z cywilizacją wschodnią, 84,0% związanych ze wschodnią i zachodnią cywilizacją. Natomiast taką zależność odrzuca 40,0% studentów nie identyfikujących się z żadną z cywilizacji.

Na przypadkowość związku z regionem wskazują przede wszystkim studenci nie związani z żadną z cywilizacji – 20,0% i 18,3% studentów identyfikujących się ze wschodnią cywilizacją. Podobny rozkład odpowiedzi występuje w sytuacji braku jakiegokolwiek związku z regionem. Całkowity brak związku deklaruje co piąty respondent nie identyfikujący się z jakąkolwiek cywilizacją oraz 16,6% respondentów identyfikujących się ze wschodnią cywilizacją, 8,3% z zachodnią i 4,0% deklarujący łączność z obiema analizowanymi cywilizacjami. Trzeba nadmienić, iż 84,0% respondentów łączących w swojej tożsamości

any civilization and by 16.6% of the respondents identifying with the Eastern civilization, 8.3% of those identifying with the Western civilization and 4.0% declaring a connection to both the analysed civilizations. It should be noted that 84.0% of the respondents who combine features of the Eastern and the Western civilizations in their identity do not feel connected to the region.

Conclusions

The aim of the presented analyses was to reflect on the attitude of youth towards the subregion of southern Podlasie. An important determinant of the analysed data was their interpretation in the context of the respondents' civilizational self-identification. From the perspective of the analysed data, the following conclusions may be formulated:

Being fully connected to the region is most often declared by 83.3% of the students identifying with the Western civilization, as well as by 72.0% of the respondents identifying with the Eastern and the Western civilization. Meanwhile, 40% of the students who do not associate with either of the civilizations declare a complete lack of connection to the region. An important determinant of this problem is the fact that every fifth respondent was unable to address this issue.

The respondents acknowledged that religion had the greatest impact on shaping the specificity of the region – 51.4%. Subsequently, they enumerated the natural factors – 48.5%, political ones – 43.0% and national and ethnic elements – 41.1%. It should be stated the student who declared being linked to the Western civilization associated religion, as well as ethnicity and nationality with the specificity of southern Podlasie more than others. Meanwhile, for the students identifying with the Eastern civilization, the natural environment was the most important element defining the region's particular nature. A different position on the specificity of the region was presented by those students who were not associated with either of the civilizations. Every second of them decided that politics, or, actually, those who have been in power until now, had the greatest influence on the contemporary face of the region.

Over half of the respondents (51.4%) are convinced that they live in a region characterized by cultural diversity. Meanwhile, 25.3% of the respondents do not share such a belief, and 24.3% are unable to answer this question. The respondents who declared being part of both the Eastern and the Western civilization, as well as those students that do not identify with either of the civilizations are the most conscious of the cultural diversity of their region – 60% each. It should be noted that the lack of a connection to the region is most characteristic of the people identifying with the Western civilization – 33.3% and the Eastern one – 26.7%. In this respect, awareness of the cultural diversity of the region is combined with the respondents' declarations of being part of both the Eastern and the Western civilizations and the declarations of students who do not identify with

cechy cywilizacji wschodniej i zachodniej nie odczuwa łącznie z regionem.

Podsumowanie

Celem prezentowanych analiz była refleksja nad stosunkiem młodzieży wobec subregionu południowego Podlasia. Istotnym wyznacznikiem analizowanych danych była ich interpretacja w kontekście autoidentyfikacji cywilizacyjnej badanych. W perspektywie analizowanych danych można sformułować następujące wnioski:

Pełny związek z regionem najczęściej deklaruje 83,3% studentów identyfikujący się z cywilizacją zachodnią oraz 72,0% respondentów utożsamiających się z cywilizacją wschodnią i zachodnią. Natomiast 40% studentów nie wiążących się z żadną z cywilizacji deklaruje całkowity brak związku z regionem. Ważnym wyznacznikiem tego problemu jest fakt, że co piąty badany nie potrafił się odnieść do tego zagadnienia.

Respondenci uznali, że religia miała największy wpływ na ukształtowanie specyfiki regionu – 51,4%. W następnej kolejności wymienili czynniki przyrodnicze – 48,5%, polityczne – 43,0% i elementy narodowo-etniczne – 41,1%. Należy stwierdzić, że studenci deklarujący przywiązanie do cywilizacji zachodniej częściej od pozostałych wiązali religię oraz etniczność i narodowość ze specyfiką południowego Podlasia. Natomiast dla studentów identyfikujących się z cywilizacją wschodnią środowisko naturalne było najważniejszym elementem określającym specyfikę regionu. Inne stanowisko wobec specyfiki regionu przedstawili studenci nie związani z żadną z cywilizacji. Co drugi z nich uznał, że największy wpływ na współczesne oblicze regionu miała polityka, a właściwie dotychczas sprawujący władzę.

Ponad połowa respondentów (51,4%) jest przekonana że mieszka w regionie charakteryzującym się różnorodnością kulturową. Natomiast takiego przekonania nie wyraża 25,3% badanych, a 24,3% nie jest w stanie odpowiedzieć na to pytanie. Najbardziej świadomi zróżnicowania kulturowego swojego regionu są respondenci deklarujący przynależność zarówno do wschodniej jak i zachodniej cywilizacji oraz studenci nie identyfikujący się z żadną z cywilizacji – po 60%. Trzeba odnotować, że brak związku z regionem najbardziej charakteryzuje osoby identyfikujące się z cywilizacją zachodnią – 33,3% oraz wschodnią – 26,7%. W tej kwestii świadomość różnorodności kulturowej regionu jest zespolona z deklaracjami respondentów o przynależności do wschodniej i zachodniej cywilizacji i deklaracjami studentów, którzy nie identyfikują się ze wschodnią czy zachodnią cywilizacją. Można wnioskować, że jednoznaczność autoidentyfikacji cywilizacyjnej marginalizuje spoj-

either the Eastern or the Western civilization. It may be concluded that the unambiguity of civilizational self-identification marginalizes the view of these respondents with regard to the cultural diversity of the region.

To sum up the attitude of the students to the region, it should be stated that over 70% fully of them identify fully with it. Religion has the greatest influence on the respondents' regional awareness. This element should be recognized as the basic factor characterizing the students, which proves that the basic feature that identifies southern Podlasie is its diversity of denominations. Two Churches – the Roman Catholic and the Orthodox one – have consistently been dominant in this area for centuries. It is mainly these two Christian trends that have influenced the formation of regional identity, as well as civilizational identity. In the past, they were often the cause of reciprocal feuds and conflicts, they divided the local population more often than they unified it. Many antagonisms, prejudices and stereotypes have arisen, which are revived in the region from time to time. This is probably why the opinions of the respondents focus on religion as the factor that characterizes the central region of the eastern borderland the most.

rzenie owych respondentów na zróżnicowanie kulturowe regionu.

Podsumowując stosunek studentów do regionu, należy stwierdzić, iż ponad 70% w pełni się z nim identyfikuje. Największy wpływ na świadomość regionalną badanych ma religia. Ten element należy uznać za podstawowy czynnik charakteryzujący studentów, co świadczy, iż podstawową cechą identyfikującą południowe Podlasie jest zróżnicowanie wyznaniowe. Na tym terenie od wieków nieodłącznie dominują dwa Kościoły – rzymskokatolicki i prawosławny. Głównie te dwa nurty chrześcijańskie wpływały na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także identyfikacji cywilizacyjnej. W przeszłości często były przyczyną wzajemnych waśni i konfliktów, częściej dzieliły miejscową ludność niż łączyły. Powstało wiele antagonizmów, uprzedzeń i stereotypów, które co pewien czas w regionie odżywają. Prawdopodobnie dlatego opinie badanych są skupione na religii, jako czynniku najbardziej charakteryzującym środkowy region wschodniego pogranicza.

References/ Literatura:

- Bańko, M. (red.). (2000). *Inny Słownik Języka Polskiego*. T. 1-2. Warszawa: PWN.
- Bieniada, R. (2013). Regionalizm i regionalizacja w definicji. Wybrane problemy teoretyczne. *Kwartalnik Naukowy OAP UW „e-Politikon”*, 6, 281-299.
- Błaszczak, D., Romanowicz, W. (2018). *Wybrane problemy wschodniego pogranicza Polski wobec wyzwań współczesności*. Białą Podlaska: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.
- Chudziński, E. (2013). *Regionalizm, idea – ludzie – instytucje*. Warszawa: Muzeum Niepodległości, Mazowiecka Oficyna Wydawnicza.
- Davies, N. (1996). *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Kraków: Znak.
- Davies, N. (2007). *Europa. Między Wschodem a Zachodem*. Kraków: Znak.
- Flis, A. (2012). Cechy konstytutywne kultury europejskiej. *The Polish Journal of the Arts and Culture*, 3(3), 77-99.
- Golka, M. (2012). *Cywilizacja współczesna i problemy globalne*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza.
- Halecki, O. (2002). *Historia Europy – jej granice i podziały*. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.
- Jabłoński, M., Obirek, S. (2004). *Cywilizacja*. W: B. Szlachta (red.), *Słownik społeczny* (s. 101-108). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Kieniewicz, J. (2014). Pogranicza i peryferie: O granicach cywilizacji europejskiej. W: M. Koźmiński (red.), *Cywilizacja europejska - różnorodność i podziały*. T. III. Kraków: Universitas.
- Kieniewicz, J. (2013). Eurosarmacja: o Europie Środkowej z perspektywy cywilizacyjnej. *Kwartalnik Historyczny*, 120 (4), 817-823. <https://doi.org/10.12775/kh.2013.120.4.08>
- Kirijenko, W. (2004). Polska i Białoruś na kulturowo-cywilizacyjnej osi „Wschód-Zachód” (na podstawie wyników badań socjologicznych). W: A. Bobryk (red.), *Blisko a tak daleko: Polacy w obwodzie brzeskim na Białorusi*. Warszawa: Siedleckie Towarzystwo Naukowe, Siedlce: Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” Oddział.
- Kłoczowski, J. (1997). *Cywilizacja bizantyjsko-słowiańska*. W: J. Kłoczowski (red.), *Chrześcijaństwo Rusi Kijowskiej, Białorusi, Ukrainy i Rosji X-XVII wiek*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Kłoczowski, J. (2007). *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*. Warszawa: Świat Książki.
- Koneczny, F. (1996). *O wielości cywilizacji*. Capital: Komorów.
- Krzysztofek, K. (1991). *Cywilizacja: dwie optyki*. Warszawa: Instytut Kultury.
- Ossowski, S. (1967). *Dzieła. Z zagadnień psychologii społecznej*. T. 3, Warszawa: PWN.
- Kurcz, Z. (2002). Pogranicza: Modelowe euroregiony i tereny tradycyjnej rywalizacji. W: Z. Kurcz (red.), *Wybrane problemy życia społecznego na pograniczach* (s. 11-25). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Mironowicz, A. (2000). *Chryścianizacja Europy Środkowo-Wschodniej*. W: P. Chomik (red.), *Kościół prawosławny w dziejach Rzeczypospolitej i krajów sąsiednich*. Białystok: Zakład Historii Kultur Pogranicza UwB i Bractwo Prawosławne w Białymstoku.
- Palczyński, T. (2008). *Socjologia tożsamości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Pawluczuk, W. (1999). Pogranicze narodowe czy pogranicze cywilizacyjne? *Pogranicze. Studia społeczne*, 8, 23-32. <https://doi.org/10.15290/pss.2018.32>
- Raźny, A. (2009). Dialog cywilizacyjny polsko-rosyjski. Perspektywa przeszłości i przyszłości. W: T. Palczyński, M. Banaś (red.), *Dialog na pograniczach kultur i cywilizacji* (119-142). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Romanowicz, W. (2017). *Stosunek maturzystów Południowego Podlasia do religii, moralności i ekumenizmu*. Białą Podlaska: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

25. Sakson, A. (1996). Socjologiczne problemy tożsamości regionalnej współczesnych mieszkańców byłych Prus Wschodnich: próba porównania. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2, 233-246.
26. Schramm, T. (2013). Granice i podziały Europy. *Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym*, 26(3), 81-115. <http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2013.034>
27. Siewierski, J. (2009). *Chrześcijaństwo a ekspansja cywilizacji zachodniej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
28. Skoczyński, J. (1998). Cywilizacja. W: W. Kwaśniewicz i inni (red.), *Encyklopedia Socjologii T. 1*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
29. Szacki, J. (2003). *Historia myśli socjologicznej*. Warszawa: PWN.
30. Szczepański, M.S. (1999). Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań. Między tożsamością indywidualną a społeczną – preliminaria. W: L. Gołdyka (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Kontynuacje*. Zielona Góra: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.
31. Toynbee, A. J. (2000). *Studium historii*. Warszawa: PIW.